

RURALNI TURIZAM KAO DETERMINANTA ODRŽIVOG RURALNOG RAZVOJA PODRUČJA JUGOISTOČNE SRBIJE

Originalni naučni rad
DOI: 10.5937/GU_KORET26001V

Vladan Vučić¹, Boban Stojanović²

¹Poslovni i pravni fakultet Univerziteta MB u Beogradu, Teodora Drajzera 27-Beograd,
vladan.vucic@ppf.edu.rs, ORCID: 0000-0002-4352-2795

²Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu, Trg kralja Aleksandra Ujedinitelja 11-Niš,
boban.stojanovic@eknfak.ni.ac.rs, ORCID: 0000-0002-4293-0543

APSTRAKT: Predmet istraživanja u ovom radu jesu pokazatelji ostvarenih rezultata poljoprivrednih i nepoljoprivrednih delatnosti ruralnih područja jugoistočne Srbije, sa posebnim fokusom na ruralni turizam u okviru nepoljoprivrednih delatnosti kao važnog segmenta ruralne ekonomije i determinante održivog ruralnog razvoja posmatranog područja. Metodološku osnovu rada čine zvanični podaci Republičkog zavoda sa statistiku Srbije o ostvarenim rezultatima ruralnog turističkog sektora, kao i poljoprivrednih i nepoljoprivrednih delatnosti u okviru ruralne ekonomije posmatranog područja. Cilj rada je da, sagledavanjem postojećeg stanja, identifikacijom podsticajnih i ograničavajućih faktora razvoja ruralnog turizma i praćenjem turističkog prometa, definiše aktivnosti koje treba da omoguće brži razvoj ruralnog turizma, podizanje nivoa konkurentnosti destinacija, povećanje turističkog prometa i upravljanje ruralnim turizmom na osnovama održivog razvoja u području jugoistočne Srbije.

Ključne reči: ruralni turizam, poljoprivredne i nepoljoprivredne delatnosti, porodično preduzetništvo, održivi ruralni razvoj, područje jugoistočne Srbije

RURAL TOURISM AS A DETERMINANT OF SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT IN THE AREA OF SOUTHEAST SERBIA

ABSTRACT: The subject of this research is the indicators of achieved results in agricultural and non-agricultural activities in the rural areas of Southeast Serbia, with a particular focus on rural tourism within non-agricultural activities as an important segment of the rural economy and a determinant of sustainable rural development in the observed area. The methodological framework of the paper is based on official data from the Statistical Office of the Republic of Serbia concerning the performance of the rural tourism sector, as well as agricultural and non-agricultural activities within the rural economy of the observed area. The aim of the paper is, through an assessment of the current situation, identification of stimulating and limiting factors in the development of rural tourism, and monitoring of tourist traffic, to define activities that will enable faster development of rural tourism, increase the level of destination competitiveness, boost tourist traffic, and ensure the management of rural tourism based on the principles of sustainable development in the area of Southeast Serbia.

Keywords: Rural Tourism, Agricultural and Non-agricultural Activities, Family Entrepreneurship, Sustainable Rural Development, the Area of Southeast Serbia

1. UVOD

Područje jugoistočne Srbije, Jablanička, Nišavska, Pirotska, Pčinjska i Toplička oblast, predstavlja vrednu i interesantnu destinaciju za razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede, imajući u vidu geografski položaj, prirodne resurse, klimatske uslove, geomorfološke karakteristike zemljišta, hidrološke potencijale, izuzetne prirodne lepote i značajno kulturno nasleđe. Međutim, konkurentnost posmatranog područja kao poljoprivredne i turističke destinacije još uvek nije u skladu sa njegovim potencijalima. Razvoju ruralnih područja, u savremenim uslovima, pridaje se sve veća pažnja, jer se u ovim područjima bazično odvija proizvodnja hrane, razvoj sve aktuelnijih vidova turizma i drugih nepoljoprivrednih delatnosti u okviru ruralne ekonomije (Vučić, 2024).

Kompleksnost problematike ruralnog turizma proizlazi iz činjenice da dotiče dve važne privredne grane, poljoprivredu i turizam, gde se kombinovanjem različitih aktivnosti, a u cilju zadovoljenja potreba turista, formira specifičan oblik turističkog proizvoda (Vuković, 2019). Integracija poljoprivrede, ruralnog načina života i turizma predstavlja kombinaciju koja pomaže razvoj ruralnih područja. Većina zemalja u svetu promoviše agroturizam sa ciljem održivog ruralnog razvoja (Adamov et al., 2020). Agroturizam obuhvata kombinaciju poljoprivrednih i turističkih aktivnosti, gde turisti posmatraju ili učestvuju u tradicionalnim poljoprivrednim aktivnostima bez negativnih uticaja na ekosistem ili na produktivnost seoskih domaćinstava.

Zahvaljujući isticanju važnosti održivog načina života i poslovanja, kao i primera dobre prakse u različitim oblastima, sve više selektivnih oblika turizma odvija se u ruralnim područjima Srbije. Ruralno područje definiše se kao sredina sa malom koncentracijom stanovništva, kome je osnovno zanimanje poljoprivreda, koga karakterišu poseban način života, rada, običaji i seoski identitet. Ovakav tip područja omogućava odvijanje ruralnog turizma, koji obuhvata agroturizam na poljoprivrednim gazdinstvima i ostale oblike turizma koji se realizuju na ruralnom prostoru van poljoprivrednih ekonomija.

Ruralni turizam se smatra svojevrsnim instrumentom razvoja ruralnih oblasti, koji svojom formom i sadržajima može biti značajan faktor balansa, odnosno nosilac i instrument razvoja na lokalnom nivou kroz pokretanje procesa diverzifikacije ruralne ekonomije. Shvaćen i prihvaćen na ovakav način, kroz složene i sveobuhvatne sadržaje i aktivnosti, ruralni turizam predstavlja koncept razvoja koji prevazilazi i prerasta okvire specifičnog oblika turizma (Malinić et al., 2022).

Ruralni turizam je važan segment integralnog i održivog ruralnog razvoja, koji zbog multiplikativnog efekta turizma, može inicirati najbržu diverzifikaciju ruralne ekonomije. On može omogućiti dodatne prihode stanovnicima ruralnih područja plasmanom poljoprivrednih proizvoda i proizvoda domaće radinosti u vlastitom dvorištu. Ruralni turizam omogućava valorizaciju rada žena u seoskim domaćinstvima, ali i zapošljavanje radno neaktivnih kategorija stanovnika. Razvoj ruralnog turizma inicirao bi i razvoj poljoprivrede, što može povoljno uticati na rast društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka (Mladenović & Rudan, 2024).

Razvoj ruralnih turističkih destinacija predstavlja aktuelnu temu, s obzirom na veliku ekspanziju ruralnog turizma u svetu. Polazeći od činjenice da se ruralni turizam u Srbiji, posebno u području jugoistočne Srbije, još uvek nalazi u inicijalnoj fazi razvoja, a imajući u vidu potencijale kojima Srbija raspolaže, ovaj rad može doprineti rešavanju ključnog problema u razvoju ruralnog turizma, a to je kako poboljšati

konkurentnost ovog vida turizma, koristeći sve resurse (prirodne i društvene) sa kojima područje jugoistočne Srbije raspolaže, a imajući u vidu činjenicu da se on do sada nije na adekvatan način razvijao.

Predmet istraživanja u ovom radu je konkurentnost ruralnih turističkih destinacija u području jugoistočne Srbije. Imajući u vidu da se ruralni turizam u ovom području nalazi u inicijalnoj fazi razvoja u tzv. „fazi nezavisnog osnivanja“, kao i činjenicu da se dosadašnji razvoj odvijao stihijski, kako bi se povećali rezultati od razvoja turizma, u radu se definišu strateški pravci budućeg razvoja. Date su konceptualne mere za adekvatno upravljanje ruralnim turističkim destinacijama i identifikovani su ključni činioci konkurentnosti područja jugoistočne Srbije kao turističke destinacije.

Cilj rada je da, na osnovu analize aktuelnog stanja u sektoru ruralnog turizma u području jugoistočne Srbije i ocena elemenata turističke ponude koji utiču na konkurentnost ruralnih turističkih destinacija u posmatranom području, ukaže na osnovne probleme u dosadašnjem razvoju ruralnog turizma i definiše strateške pravce u budućem razvoju na mikro i makro nivou. U radu se sugerše da je neophodno kreirati adekvatnu organizaciju i politiku u razvoju ruralnih turističkih destinacija u ovom području, koja će omogućiti odvijanje kontinuiranih procesa na kojima će se zasnovati preduzetničko ponašanje i omogućiti efikasan i efektivan razvoj.

2. RURALNI TURIZAM I ODRŽIVI RURALNI RAZVOJ

Ruralni turizam je upravo onaj oblik turizma koji se razvija prema načelima održivog razvoja i na najbolji način valorizuje ruralni prostor, prirodne i kulturne resurse i autohtone tradicionalne elemente. Važni održivi aspekti ruralnog turizma jesu direktan uticaj na očuvanje resursa, očuvanje i povećanje poljoprivrednih gazdinstava i površina, obezbeđivanje dodatnih prihoda lokalnom stanovništvu i mogućnosti zapošljavanja. O agroturizmu govori se kao o istovremeno tradicionalnom i modernom obliku turizma utemeljenom na geografskim obeležjima, kulturi, tradiciji i običajima.

Koncept ruralnog turizma predstavlja prihvatljiv model valorizacije prirodnih i antropogenih turističkih vrednosti u cilju privrednog razvoja, ne ugrožavajući razvoj poljoprivrede i ostalih privrednih delatnosti i ne ugrožavajući ruralne ekosisteme. Ovaj oblik turističkog prometa je postao važan instrument dinamičnosti socio-ekonomskih aktivnosti ruralnih teritorija u skladu s konceptom održivosti, jer su negativni efekti njegovog razvoja, kako na životnu sredinu, tako i na lokalno stanovništvo, neuporedivo manji u odnosu na masovni turizam. On je sastavni deo ruralnog miljea i, za razliku od drugih vidova turizma, koristi lokalne resurse (Malinić et al., 2022).

Takođe, treba istaći i tendencije u globalnom turizmu koje pogoduju uspostavljanju ili produbljivanju veza na relaciji turizam – ruralni razvoj. One se odnose na konstantan rast broja turista u ruralnim turističkim destinacijama, ali i na činjenicu da je prostor bazični element razvoja turizma i da je kvalitet prostora najznačajnija motivacija za turistička kretanja i njihovo usmeravanje (Jovanović, et al., 2024; Ilić et al., 2022). Ruralni turizam se smatra ne samo vrstom turizma, već i svojevrsnim instrumentom razvoja ruralnih oblasti. Ipak, treba naglasiti da razvoj novih, nepoljoprivrednih delatnosti u ruralnom prostoru, a naročito turizma, često nije planiran, već stihijski proces kao posledica nemogućnosti egzistencije stanovništva bavljenjem delatnostima koje pripadaju primarnom sektoru. Brojna istraživanja pokazala su da ruralni turizam može da pokrene proces diverzifikacije ruralne

ekonomije i pomogne u ispunjavanju milenijumskih ciljeva održivog razvoja (Bogdanov & Janković, 2020; Cvijanović et al., 2025).

Većina istraživanja je pokazala da bi turizam u kombinaciji s ruralnim resursima i tradicionalnim proizvodima bio važan alat za revitalizaciju ruralnih područja (Ciolać et al., 2019). Agroturizam može doneti mnoge ekonomske i neekonomske koristi poljoprivrednicima, poljoprivrednim gazdinstvima i lokalnoj zajednici (Barbieri & Streifeneder, 2019). Agroturizam ima potencijal da smanji nesigurnost opstanka poljoprivrednih gazdinstava stvaranjem dodatnog prihoda i mogućnosti za zapošljavanje u ruralnom sektoru (Bacsi & Szálteleki, 2022). Turizam značajno utiče na modifikaciju ruralnih prostora budući da generiše različite efekte, npr. dodatne prihode lokalnog stanovništva, povećanje investicija i zapošljavanja te time podstiče i osnažuje razvoj lokalne ekonomije. Ruralni turizam takođe podstiče očuvanje ruralnog načina života, tradicije i običaja. Iz navedenih razloga kroz turizam se često traži način revitalizacije ruralnih područja i povećanje kvaliteta života na tim prostorima.

Savremeni turizam je prošao kroz kvalitativne i kvantitativne promene koje su posledično dovele do promene turističke potražnje i ponude i promene u dinamici turističkih kretanja (Vučić et al., 2025c). Savremeni uslovi dovode do povećane segmentacije turističkog tržišta. Povećava se potražnja za specifičnim turističkim proizvodima. Selektivni oblici turizma takođe postaju veoma popularni. Prema Svetskoj turističkoj organizaciji povećan je interes za turističke proizvode koji se mogu povezati s prirodom, aktivnostima na otvorenom i ruralnim turizmom. Ruralni turizam se pojavio kao protivteža masovnom turizmu. Savremeni turista traži netaknutu i zaštićenu prirodu, istorijske znamenitosti i želi da istražuje tradicionalne seoske zajednice pa stoga percipira ruralni krajolik kao idealan prostor za kvalitetan odmor.

Na trend rasta ruralnog turizma utiču brojni faktori: ljudi se odlučuju za kraća putovanja, povratak prirodi i izvornim vrednostima, češće putuju sopstvenim automobilom, istražuju nove krajolike i žude za novim iskustvima. Potreba za boravkom u ruralnim područjima nametnuta je savremenim načinom života, a ruralni turizam savremenim turistima nudi povratak prirodi i ljudima. Uz svakodnevni stres, ubrzan način života i nedostatak vremena, ruralni turizam je prilika za beg od svakodnevice uz mogućnost provođenja ugodnog odmora.

Turističke aktivnosti treba da budu bazirane na lokalnim prirodnim i kulturnim resursima, a na polju usluga, gostoprimstvo bi trebalo da bude obezbeđeno u smeštaju koji odražava lokalnu arhitekturu. Da bi promovisali tradicionalne seoske proizvode, proizvođači bi trebalo da obezbede originalnost i kvalitet proizvoda proizvedenih u svom kraju. Originalnost i kvalitet proizvoda time postaju komparativna prednost, a diferencijacija proizvoda vremenom dovodi do povećanja potražnje. Važna je promocija jedinstvenih elemenata lokalne kulture, istorije, tradicionalnih proizvoda datog mesta koje se pojavljuje kao ključni element marketinga (Malinić et al., 2022). Dobro marketinški plasiran integrisani turistički proizvod na inostranom tržištu, omogućio bi veći broj posetilaca iz inostranstva, uz uslov visokog standarda usluga.

Ruralni turizam je jedan od najznačajnijih posebnih oblika turizma za Republiku Srbiju koja ima dominantno ruralno područje te može imati važan doprinos u njenom regionalnom razvoju. Ruralna područja kroz revitalizaciju i ostvarivanja većeg kvaliteta života lokalnog stanovništva otvaraju mogućnost razvoja ruralnog turizma. Ruralna područja još uvek su privredno i turistički nedovoljno razvijena, a na tim područjima postoji resursna osnova i potencijal za razvoj ruralnog turizma. Razvoj turizma u tim

područjima može podstaknuti regionalni razvoj i smanjiti depopulaciju, naročito zbog toga jer uključivanje lokalnog stanovništva u turističke aktivnosti po pravilu ne zahteva velika ulaganja, dok potražnja za ovim oblikom turizma neprestano raste (Mladenović & Rudan, 2024). Ruralni turizam u poslednjoj deceniji beleži uzlazne trendove na prostoru čitave teritorije Republike Srbije i Evrope.

Republika Srbija ima brojne predispozicije za razvoj ruralnog turizma. Bogati, atraktivni i dobro očuvani prirodni resursi Srbije, veliki broj tradicionalnih poljoprivrednih domaćinstava i sve veći interes međunarodnog tržišta za seoski način života, ukazuju na veliki potencijal za razvoj ruralnog turizma (Todorović & Bjeljac, 2009). Razvoj i usmerenost prema „ruralnoj Srbiji“ može doneti brojne prednosti koje se odnose na zaustavljanje migracijskih tokova iz ruralnih područja u urbana područja i osigurati revitalizaciju poljoprivrednog sektora i drugih komplementarnih delatnosti (Borović et al., 2022). Ruralni turizam može biti deo rešenja za ruralna područja koja su suočena s depopulacijom i problemima s niskim prihodima, koji su upravo najizraženiji u području jugoistočne Srbije. Destinacije u području jugoistočne Srbije imaju značajan potencijal za razvoj ruralnog turizma zasnovanog na prirodnim resursima.

Ruralni turizam je moćan instrument regionalne politike koji ublažava ili eliminiše socijalne i ekonomske razlike, doprinosi oživljavanju sela, očuvanju kulturnog nasleđa, razvoju lokalne ekonomije, osnaživanju ženskog preduzetništva i stvara veće šanse za ostanak mladih na selu. Ruralni turizam je stimulator razvoja lokalnih zajednica i regiona. Izvedeni zaključci su posebno važni za definisanje mera ruralne politike i politike održivog ruralnog i regionalnog razvoja u Republici Srbiji, sa posebnim fokusom na područje jugoistočne Srbije (Vučić, 2025b).

3. GLAVNE KARAKTERISTIKE PODRUČJA JUGOISTOČNE SRBIJE

Kada se razmatra problematika ruralnog turizma, a polazeći od rezultata u razvoju koji su do danas ostvarile zemlje članice, najčešće se koristi i citira definicija ruralnog područja koju daje „OECD“ (*Organization for Economic Co-operation and Development*), prema kojoj ruralno područje karakteriše mali broj stanovnika, sa dominantnim korišćenjem zemlje i šume za život stanovništva, sa odgovarajućom društvenom strukturom, običajima i seoskim identitetom.¹

Ruralno područje je specifično ekonomsko, društveno i prostorno područje, odnosno specifičan segment ekonomije, društva i prostora. Ne samo u Srbiji, već i u Evropi, ruralna područja zauzimaju velike delove teritorije. Prema definiciji OECD-a (teritorije sa manje od 150 stanovnika po km²), ruralna područja zauzimaju 85% teritorije Srbije dok 38% stanovništva živi u njima (RZS, 2025b, p. 24).

Od posmatranih oblasti (okruga) jugoistočne (J-I) Srbije *najveću površinu* zauzima Pčinjska oblast (3.520 km²), *najveći broj stanovnika* živi u Nišavskoj oblasti (340.930), *najviša stopa nezaposlenosti* je u Pčinjskoj oblasti (25,4%) i Pirotskoj oblasti (12,6%), Nišavska oblast ima *najveće učešće u BDP-u* Republike Srbije (3,8%), *izvozu* (4,4%) i *uvozu* (3,0%). *Najslabije ekonomske performanse* u 2024. beleže Toplička oblast (učešće 0,6% u BDP-u), slede Pčinjska i Pirotska (0,8%) i Jablanička (1,3%) (Tabela 1).

¹ *Tourism Strategies and Rural Development*, p. 9. OECD, General Distribution (94)49, Paris 1994.

Tabela 1: Neki opšti podaci o oblastima područja jugoistočne Srbije 2024.

Opis	Površina (km ²)	Stanovništvo	Stopa nezaposl. (%)	Učešće u BDP-u (%)	Učešće u izvozu (%)	Učešće u uvozu (%)
Republika Srbija	88.499	6.623.183	9,4	100	100	100
Podr. J-I Srbije	14.010	864.168	13,24%	4,8	9,8	5,5
<i>Jablanička oblast</i>	2.770	181.025	10,7%	1,3	1,3	0,7
<i>Nišavska oblast</i>	2.728	340.930	9,0%	3,8	4,4	3,0
<i>Pirotska oblast</i>	2.761	74.951	12,6%	0,8	1,6	0,7
<i>Pčinjska oblast</i>	3.520	191.259	25,4%	0,8	1,0	0,6
<i>Toplička oblast</i>	2.231	76.003	8,5%	0,6	1,5	0,5

Izvor: (RZS, 2025a)

Od posmatranih oblasti u periodu 2011-2022. *najveći pad ruralnog stanovništva* beleži Pirotska oblast (-27,45), slede Toplička (-21,4%), Jablanička (-18,3), Nišavska (-15,0) i Pčinjska oblast (-9,8%) (Tabela 2).

Tabela 2: Intenzitet depopulacije ruralnog stanovništva po oblastima jugoistočne Srbije 2011-2022.

Oblast	2011			2022			Stope		
	Ukupno	Gradsko	Ruralno	U	G	R	U	G	R
Rep. Srbija	7.186,9	4.271,9	2.915,0	6.647,0	4.120,8	2.526,2	-7,5	-3,5	-13,3
Podr. JIS	982,6	496,7	485,9	876,3	468,3	408,0	-12,4	-7,0	-18,4
<i>Jablanička</i>	216,3	93,7	122,6	184,5	84,3	100,2	-14,7	-10,0	-18,3
<i>Nišavska</i>	376,3	213,1	163,2	344,0	205,2	138,8	-8,6	-3,7	-15,0
<i>Pirotska</i>	92,5	57,8	34,7	76,7	51,5	25,2	-17,1	-10,9	-27,4
<i>Pčinjska</i>	205,7	86,2	119,5	193,8	86,0	107,8	-5,8	-0,3	-9,8
<i>Toplička</i>	91,8	45,9	45,9	77,3	41,3	36,0	-15,7	-10,0	-21,4

Izvor: (RZS, 2025b, p. 24)

Od posmatranih oblasti, koje su sve sa prosečnim neto zaradama ispod republikog proseka (indeks 100), najniža isplaćena prosečna neto zarada krajem 2024. bila je u Jablaničkoj oblasti (indeks 73), zatim u Pčinjskoj i Topličkoj oblasti (indeks 76), Pirotskoj (indeks 86) i Nišavskoj oblasti (indeks 91). Ukoliko posmatramo prihode i primanja budžeta po glavi stanovnika najmanji iznos je u Jablaničkoj oblasti (indeks 65), slede Pčinjska (indeks 71), Toplička (indeks 80), Nišavska oblast je na 81% od republikog proseka, dok je najpovoljniji rezultat u Pirotskoj oblasti (indeks 91) (Tabela 3).

Tabela 3: Prosečne zarade bez poreza i doprinosa, Prihodi i primanja budžeta po glavi stanovnika, decembra 2024.

Opis	Prosečne zarade bez poreza i doprinosa	Indeks	Prihodi i primanja budžeta po glavi stanovnika	Indeks
Republika Srbija	98.143	100	79.461	100
Beogradski region	124.010	127	104.276	132
Region Vojvodine	92.725	95	84.837	106
Reg. Šumadije i Zapadne Srbije	82.433	84	60.341	76

Reg. Južne i Istočne Srbije	84.083	86	67.389	85
Jablanička oblast	72.924	73	51.991	65
Nišavska oblast	89.593	91	63.890	81
Pirotska oblast	84.216	86	72.154	91
Pčinjska oblast	74.485	76	56.411	71
Toplička oblast	76.436	76	63.235	80

Izvor: (RZS, 2025a)

Područje jugoistočne Srbije je, inače, veoma heterogeno, u socioekonomskom, ekološkom, geografskom i širem smislu, jer obuhvata pet različitih oblasti (okruga) sa pripadajućim gradovima i opštinama.

Tabela 4: Područje jugoistočne Srbije – gradovi i opštine

Područje jugoistočne Srbije	Pripadajući gradovi i opštine
Jablanička - 2.770 km ²	Grad Leskovac, Bojnik² , Vlasotince ³ , Lebane , Medveđa , Crna Trava
Nišavska - 2.729 km ²	Grad Niš, Aleksinac, Svrljig , Merošina , Ražanj, Doljevac, Gadžin Han
Pirotska – 2.761 km ²	Grad Pirot, Bela Palanka , Babušnica , Dimitrovgrad
Pčinjska - 3.520 km ²	Grad Vranje, Bosilegrad , Bujanovac , Vladičin Han , Preševo , Surdulica , Trgovište
Toplička - 2.231 km ²	Grad Prokuplje, Blace, Žitorađa , Kuršumlija

U skladu sa Uredbom o utvrđivanju jedinstvene liste razvijenosti regiona i jedinica lokalne samouprave⁴ grad Niš se jedini nalazi u prvoj grupi od 20 lokalnih samouprava čiji je stepen razvijenosti iznad republičkog proseka, gradovi Pirot i Vranje se nalaze u drugoj grupi (između 80 do 100% republičkog proseka), dok su gradovi Leskovac i Prokuplje u trećoj grupi (između 60 do 80% republičkog proseka). Sve ostale opštine posmatranog područja pripadaju četvrtoj grupi izrazito nedovoljno razvijenih jedinica lokalnih samouprava čiji je stepen razvijenosti ispod 60% a kod devastiranih opština ispod 50% republičkog proseka (Tabela 4).

4. PERFORMANSE RURALNE EKONOMIJE PODRUČJA JUGOISTOČNE SRBIJE - SA POSEBNIM FOKUSOM NA RURALNI TURIZAM

Nizak nivo razvijenosti ruralnih područja jugoistočne Srbije rezultat je nedovoljno diversifikovane ruralne ekonomije, koja je visoko zavisna od primarnog sektora i eksploatacije prirodnih resursa. Osnovni problemi ruralnih područja su pre svega nedostatak mogućnosti za zapošljavanje, visoka zavisnost od poljoprivrede i smanjenje kvaliteta i dostupnosti osnovnih usluga i infrastrukture. Posledica ovih problema jeste nizak kvalitet pogodnosti ruralnih područja kao mesta za život i rad, demografski pad i smanjenje mogućnosti za zapošljavanje lokalnog stanovništva.

² **Devastirane opštine** (ispod 50% proseka BDP-a po glavi stanovnika lokalne samouprave u odnosu na prosek Republike Srbije).

³ **Opštine** koje se nalaze u IV kategoriji razvijenosti (prosek BDP-a po glavi stanovnika lokalne samouprave u vrednosti 50-60% u odnosu na prosek Republike Srbije).

⁴ Uredba o utvrđivanju jedinstvene liste razvijenosti regiona i jedinica lokalne samouprave za 2014. godinu („Sl. glasnik RS“, br. 104/2014).

Ovakva situacija je karakteristična za gotovo sva ruralna područja u Republici Srbiji (Vučić et al., 2025) a posebno je izražena u posmatranim ruralnim oblastima područja jugoistočne Srbije.

4.1. Pokazatelji poljoprivrednog sektora područja jugoistočne Srbije

Poljoprivredna proizvodnja u području jugoistočne Srbije značajno je usmerena pre svega na proizvodnju povrća, mahunarki. Sve posmatrane oblasti beleže smanjenje *korišćenog poljoprivrednog zemljišta* (KPZ) u 2023. u odnosu na 2018. Najveće *smanjenje KPZ-a* je u Topličkoj oblasti (indeks 81), dok je najmanje u Nišavskoj oblasti (indeks 92). Pirotska oblast je jedina koja beleži povećanje površine KPZ-a kod *oranica i bašta* (indeks 101), dok ostale oblasti beleže smanjenje. Povećanje KPZ-a pod *voćnjacima* beleže sve oblasti posmatranog područja, najveće je u Pirotskoj (indeks 133) a najmanje u Topličkoj oblasti (indeks 101). Pirotska, Toplička i Pčinjska oblast beleže povećanje KPZ-a pod *vinogradima* (indeksi 114, 113 i 101), Nišavska i Jablanička oblast beleže pad (indeksi 90 i 93), dok sve oblasti beleže smanjenje KPZ-a pod *livadama i pašnjacima* (Tabela 5).

Najveći *pad broja poljoprivrednih gazdinstava* (PG) u posmatranom periodu je u Pčinjskoj oblasti (indeks 82), slede Jablanička (indeks 87), Nišavska (indeks 89) i Toplička (indeks 93), dok je najmanji pad zabeležen u Pirotskoj oblasti (indeks 97) (Tabela 5).

Tabela 5: KPZ u području jugoistočne Srbije (Popis poljoprivrede 2018, 2023. u ha)

Opis	Godina	Broj PG	KPZ (ha)	Oranice i bašte	Voćnjaci	Vinogradi
Republika Srbija	2018 2023 Indeks 2023/18	564.541 508.325 91	3.475.894 3.239.374 93	2.571.580 2.518.369 98	182.923 196.129 108	20.466 18.201 90
Jablanička oblast	2018 2023 Indeks 2023/18	24.381 21.350 87	64.913 58.989 91	39.485 36.953 92	8.484 9.580 113	1.480 1.388 94
Nišavska oblast	2018 2023 Indeks 2023/18	27.496 24.251 89	83.396 76.648 92	61.457 57.329 93	5.013 6.454 129	1.330 1.200 90
Pirotska oblast	2018 2023 Indeks 2023/18	8.686 8.386 97	46.595 39.425 85	13.495 13.635 101	1.329 1.774 133	293 334 114
Pčinjska oblast	2018 2023 Indeks 2023/18	22.291 18.411 82	67.498 60.107 90	31.333 25.865 81	5.248 6.888 131	587 593 101
Toplička oblast	2018 2023 Indeks 2023/18	14.885 13.810 93	54.484 44.137 81	28.043 22.308 79	12.599 12.748 101	424 481 113

Izvor: (RZS, 2025a, p. 222)

U posmatranim oblastima u 2023. u odnosu na 2018. (Tabela 6) najveći pad *grla goveda* je u je u Jablaničkoj i Pčinjskoj oblasti (indeks 71), Nišavskoj (indeks 78), Topličkoj (indeks 82) i Pirotskoj (indeks 94). Najveći pad *grla svinja* je u Topličkoj oblasti (indeks 43), Jablaničkoj (indeks 76), Pčinjskoj (indeks 77) i Nišavskoj (indeks 82), dok jedino Pirotska oblast beleži rast (indeks 101). Pčinjska i Nišavska oblast beleže porast *broja ovaca* (indeksi 133 i 101), kod *broja živine* prisutan je pad proizvodnje, koji je najveći u Topličkoj (indeks 63) i Jablaničkoj oblasti (indeks 68). U svim oblastima u posmatranom periodu povećan je *broj traktora*, u Topličkoj oblasti (indeks 118), Pirotskoj (indeks 112), dok jedino Pčinjska oblast beleži pad (indeks 92).

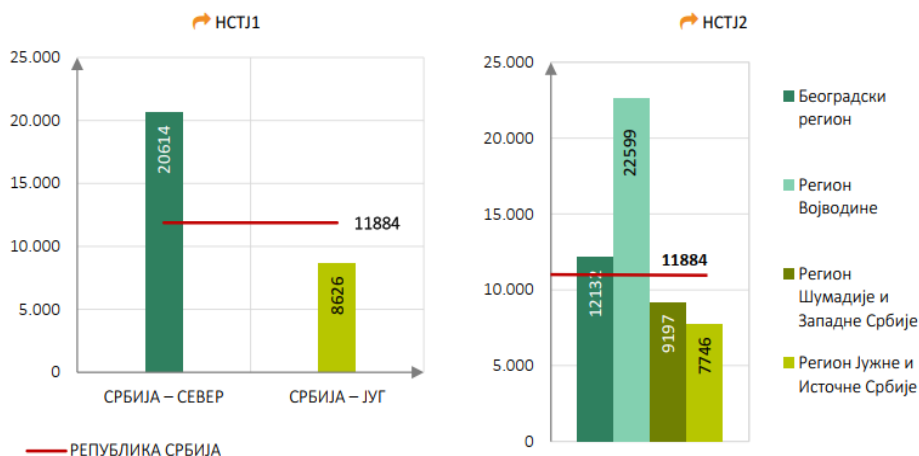
Tabela 6: Stočni fond i broj traktora u području jugoistočne Srbije 2018-2023.

Opis	Goveda	Svinje	Ovce	Živina	Traktori
Republika Srbija					
2018	881.152	3.266.102	1.799.814	23.184.387	451.983
2023	725.408	2.263.705	1.702.682	21.604.439	482.497
Indeks 2023/18	82	69	95	91	107
Jablanička oblast					
2018	21.147	51.136	15.563	322.776	19.643
2023	15.190	39.225	13.394	218.902	21.654
Indeks	71	76	87	68	110
Nišavska oblast					
2018	23.581	82.706	32.455	432.402	22.246
2023	18.880	67.927	32.657	428.089	23.041
Indeks	78	82	101	99	105
Pirotska oblast					
2018	8.671	12.128	29.632	116.913	5.364
2023	8.126	12.286	25.098	111.006	5.991
Indeks	94	101	86	96	112
Pčinjska oblast					
2018	21.834	31.333	21.744	346.163	13.178
2023	15.643	24.829	28.424	280.137	12.388
Indeks	71	77	133	81	92
Toplička oblast					
2018	11.474	42.631	15.102	154.377	11.046
2023	9.474	18.972	15.443	97.341	13.727
Indeks	82	43	102	63	118

Izvor: (RZS, 2025a, p. 222)

Prosečna ekonomska veličina poljoprivrednih gazdinstava. Iz podataka (Tabela 7) vidimo da se broj poljoprivrednih gazdinstava smanjio, a da se ukupna ekonomska veličina povećala. Ovakvo kretanje je za rezultat imalo povećanje prosečne ekonomske veličine poljoprivrednih gazdinstava. Međutim, i sa ovim povećanjem, prosečna ekonomska veličina poljoprivrednog gazdinstva u Republici Srbiji iznosi oko jedne četvrtine (25%) proseka EU.

Grafikon 1: Prosečna ekonomska veličina PG u Republici Srbiji 2023, (EUR)

Izvor: (Zarić, 2025, p. 43)

Tabela 7: Broj i ekonomska veličina PG u RS i Regionima RS

Godine i izvor informacija	Broj PG	Ukupna ekonomska veličina PG (mil. EUR)	Prosečna ekonomska veličina PG (EUR)
Popis 2012.	631.552	3.750	5.938
Anketa 2018.	564.541	4.860	8.609
Popis 2023.	508.325	6.041	11.884

Izvor: (Zarić, 2025, p. 32)

Srbija – sever ima skoro dva i po puta veći standardni autput od Srbije – jug (NSTJ1). Region Vojvodine i Beogradski region (NSTJ2) ima viši SO od proseka Republike Srbije, dok je u Regionu Južne i Istočne Srbije najmanja prosečna ekonomska veličina PG u 2023. godini (Grafikon 1).

4.2. Pokazatelji ruralnog turizma i nepoljoprivrednih delatnosti područja jugoistočne Srbije

Razvoj ruralne ekonomije izvan opsega agrarne ruralnosti se pokazao kao podesan instrument za obezbeđivanje adekvatnih životnih uslova onom delu ruralne populacije koja nije u stanju da živi od poljoprivrede, ali i svim onim vlasnicima seoskih gazdinstava koji žele da povećaju izvore svojih prihoda kroz dodatne aktivnosti. Nepoljoprivredne delatnosti, kao važan segment ruralne ekonomije, poput turizma i drugih atraktivnih vidova turizma u ruralnim područjima, kao prerađivačke industrije u okviru malih i srednjih industrijskih kapaciteta za preradu primarnih proizvoda, još uvek nisu dovoljno razvijene (Vučić & Stojanović, 2026).

Tabela 8. Druge profitabilne aktivnosti (DPA) – struktura broja 2012. i 2023. u posmatranim oblastima jugoistočne Srbije

Oblast	2012		2023	
	Broj gazdinstava DPA (u hilj.)	Učešće DPA u broju PG (%)	Broj gazdinstava DPA (u hilj.)	Učešće DPA u broju PG (%)

Republika Srbija	78,3	12,4	63,7	12,5
Zlatiborska oblast	13,8	29,4	12,9	30,0
Jablanička oblast	4,0	14,3	4,9	22,8
Nišavska oblast	2,8	8,8	2,3	9,5
Pirotska oblast	1,6	13,1	1,9	23,0
Pčinjska oblast	5,7	22,6	5,1	27,9
Toplička oblast	1,7	10,7	0,9	6,5

Izvor: RZS. (2025b, p. 62)

Struktura poljoprivrednih gazdinstava sa drugim profitabilnim aktivnostima (DPA)⁵. Od ukupnog broja gazdinstava u Srbiji 2023. (508,3 hilj.), učešće poljoprivrednih gazdinstava (PG) sa DPA je 12,5% (63,7 hilj) (Tabela 8). Zlatiborska oblast beleži najveće učešće PG sa DPA u ukupnom broju PG u čitavoj Republici Srbiji (30%), dok od posmatranih oblasti jugoistočne Srbije na prvom mestu je Pčinjska oblast (27,9%), slede Pirotska (23,0), Jablanička (22,8%), Nišavska (9,5%) i Toplička oblast (6,5%). Neravnomernost DPA u regionalnoj dispoziciji u 2023. karakteriše izrazito visoko učešće DPA u ukupnim PG u Zlatiborskoj (30%) i čak 42,3% KPZ DPA u Pčinjskoj oblasti, dok na drugom ekstremu se nalazi Severnobačanska sa svega 2,9% DPA u broju PG i svega 2,1% KPZ DPA u Severnobačkoj oblasti (RZS, 2025b, p. 62).

Struktura prihoda gazdinstava sa drugim profitabilnim aktivnostima. Prihod od drugih profitabilnih aktivnosti je značajno povećao svoje učešće u strukturi prihoda poljoprivrednih gazdinstava u 2023. u odnosu na 2012. (Tabela 10).

Tabela 9: Gazdinstva prema DPA u vezi sa gazdinstvom 2023.

Opis	Ukupno	Prerada			Obrada drve- ta	Akti- vnosti u šuma- rstvu	Turi- zam	Narod- na radi nost	Ostalo
		mesa	mleka	voća i povrća					
Rep. Srbija	63.684	6.039	16.558	16.676	3.142	6.375	880	1.637	8.887
Bg region	2.344	253	533	555	30	117	37	12	431
R. Vojvodine	4.655	609	714	885	32	42	88	42	528
R. Šu. i Zap. Srb.	35.739	3.765	9.450	9.322	3.080	6.216	570	1.583	7.928
Zlatibor. obl.	12.923	1.369	3.931	3.713	1.128	1.046	342	1.180	1.155
R. Juž. i Ist. Srb.	20.936	1.412	5.861	5.914	613	2.096	185	129	2.778
Jablanička	4.859	227	996	1.530	159	518	5	15	718
Nišavska	2.314	139	561	361	30	121	18	22	404
Pirotska	1.930	400	715	760	36	362	23	4	118
Pčinjska	5.143	271	1.419	1.694	229	558	27	9	686
Toplička	897	27	117	140	24	71	6	1	60

Izvor: RZS, <https://popispoljoprivrede.stat.gov.rs/sr-Latn/tabele/>

⁵ DPA – prerada voća i povrća, prerada mesa, prerada mleka, turizam, aktivnosti u šumarstvu.

Tabela 10: Raspodela PG prema obavljanju DPA u RS 2018-2023.

Opis	Prerada voća i povrća	Prerada mesa	Prerada mleka	Turizam	Aktivnosti u šumarstvu
2018. god.	33,4%	8,0%	39,3%	0,3%	7,0%
2023. god.	26,2%	9,5%	26,0%	1,4%	10,0%
Indeks 2023/2018	78	119	66	466	143

Izvor: RZS, <https://popispoljoprivrede.stat.gov.rs/sr-Latn/tabele/>

Pokazatelji ruralnog turizma - seoskog turizma na poljoprivrednim gazdinstvima po Regionima Republike Srbije u periodu od 2018-2025. Prema rezultatima popisa poljoprivrede RZS iz 2023. primetno je značajno povećanje broja poljoprivrednih gazdinstava koja se bave seoskim turizmom u odnosu na 2018. godinu (Tabela 11). Dok se 2018. samo 302 PG bavi seoskim turizmom (0,3%, od 67 hilj. PG DPA), 2023. taj broj je uvećan na 880 PG koja se bave seoskim turizmom (1,4% od 63,7 hilj. PG DPA). Prema podacima Ministarstva turizma Republike Srbije iz prve polovine 2025. 1.526 PG bavi seoskim turizmom, dok je do kraja godine taj broj narastao na oko 2.000 (3%).

Tabela 11: Raspodela PG koja se bave turizmom po Regionima RS 2018-2025

Opis	2018	2023	2025 (procena)
Republika Srbija	302	880	2.000
Beogradski region	8 (2,65%)	37 (4,20%)	90 (5%)
Region Vojvodine	13 (4,4%)	88 (10%)	210 (10%)
Region Šumadije i Zapadne Srbije	189 (62,44%)	570 (64,77%)	1.300 (65%)
Region Južne i Istočne Srbije	92 (30,59%)	185 (21,02%)	400 (20%)

Izvor: RZS, <https://popispoljoprivrede.stat.gov.rs/sr-Latn/tabele/>

Region Šumadije i Zapadne Srbije ima najveći broj registrovanih PG u turizmu, sledi Region Južne i Istočne Srbije, dok je Zlatiborska vodeća oblast prema pokazateljima agroturizma (Tabela 12).

Pokazatelji ruralnog turizma na području jugoistočne Srbije. Zvanični podaci o turističkom prometu registruju veoma nizak nivo razvoja ruralnog turizma na prostoru jugoistočne Srbije, u kome egzistira 79 PG koja se bave ruralnim turizmom (Tabela 12). Pčinjska oblast je vodeća sa 27 registrovanih PG u sektoru turizma, u kojoj je Bujanovac sa 20 PG opština sa najvećim brojem registrovanih PG u sektoru ruralnog turizma u posmatranom području jugoistočne Srbije, slede Pirotska oblast sa 23 PG (Piro 18, Dimitrovgrad 5) i Nišavska oblast (18 PG, Aleksinac 5, Doljevac 4). Na samom začelju se nalaze Jablanička oblast sa 5 PG u ruralnom turizmu (Lebane 3, Medveđa 2) i Toplička oblast u kojoj se 6 PG bavi pružanjem turističkih usluga – ruralnim turizmom (Kuršumlja 3, Blace 2).

Tabela 12: Raspodela PG koja se bave turizmom po oblastima u Regionu Južne i Istočne Srbije – području jugoistočne Srbije 2023.

Republika Srbija	880
Beogradski region	37
Region Vojvodine	88

Region Šumadije i Zapadne Srbije	570
Zlatiborska oblast	342
Bajina Bašta	125
Region Južne i Istočne Srbije (Ukupno)	185
Borska oblast	17
Braničevska oblast	21
Zaječarska oblast	63
Soko Banja	22
Knjaževac	19
Boljevac	17
Podunavska oblast	5
Područje jugoistočne Srbije (Ukupno)	79
Jablanička oblast	5
Lebane	3
Medveđa	2
Nišavska oblast	18
Aleksinac	5
Doljevac	4
Pirotska oblast	23
Pirot	18
Dimitrovgrad	5
Pčinjska oblast	27
Bujanovac	20
Surdulica	2
Toplička oblast	6
Kuršumlija	3
Blace	2

Izvor: RZS, <https://popispoljoprivrede.stat.gov.rs/sr-Latn/tabele/>

Ruralni turizam pripada tzv. „drugim profitabilnim aktivnostima“ koje mogu rešiti brojne nagomilane socijalne i ekonomske probleme u ruralnim područjima. Ovakav stav se zasniva na sinergijskom karakteru koji ruralni turizam ima, kao i pozitivnim multiplikovanim uticajima koje turizam ostvaruje u destinacijama u kojima se razvija. Poznati su primeri iz velikog broja zemalja Zapadne Evrope u kojima su žitelji ruralnih područja, uvidevši pozitivne konsekvence koje donosi bavljenje ruralnim turizmom, izvršili preorijentaciju u domenu ponude za tržište upravo uključivši različite aktivnosti koje se nalaze „oko poljoprivrede“ i koje podrazumevaju puno iskorišćavanje potencijala ruralnih područja.

5. ZAKLJUČAK

Na osnovu analize podataka o turističkom prometu može se zaključiti da neke od *glavnih slabosti* koje ometaju razvoj ruralnog turizma u području jugoistočne Srbije, posebno aktuelne danas, kao i u oblasti koju posmatramo su: neprepoznavanje ruralnog turizma kao značajnog faktora za smanjenje stope depopulacije i nezaposlenosti, povećanje stope privrednog rasta i regionalnog razvoja; zanemarivanje savremenih trendova na međunarodnom turističkom tržištu; pasivan

odnos prema ruralnom turizmu; nedovoljan broj podsticajnih mera, nefinansijske i finansijske podrške domaćinima i privrednim subjektima koji se odnose na ruralni turizam; nerazvijen turistički identitet; nedovoljna ulaganja; nedostatak opšte infrastrukture i turističke suprastrukture u regionu; neadekvatno upravljanje sektorom ruralnog turizma; nedovoljna saradnja privatnog i javnog sektora u kreiranju proizvoda i uspostavljanju kompletnog lanca vrednosti; nedostatak inovacija i preduzetničkih projekata; nedovoljna podrška na lokalnom nivou procesu planiranja i razvoja ruralnog turizma.

Najznačajnije mere koje treba preduzeti na putu bržeg razvoja ruralnog turizma, poljoprivrede i ostalih nepoljoprivrednih delatnosti u okviru ruralne ekonomije, podizanja nivoa konkurentnosti destinacija, povećanja turističkog prometa i upravljanja ruralnim turizmom na osnovama održivog razvoja u području jugoistočne Srbije su:

1) *Dobro planiran razvoj ruralnog turizma u skladu sa principima održivog razvoja.* Razvoj treba pažljivo planirati u skladu sa prirodnim i ljudskim resursima, da bi se izbegle loše prakse u kojima je uporedo sa ostvarivanjem kratkoročnih prihoda dolazilo do zagađenja i degradiranja okoline, negativnih promena u domenu kulture, odliva prihoda iz lokalne ekonomije i dr. Bolje i opsežnije poznavanje trendova u razvoju turizma na kraju dovodi do veće šanse za *definisanje odgovarajućih strategija* za postizanje konkurentne prednosti. *Strateško planiranje* i predviđanje omogućavaju pronalaženje rešenja za dugi rok. Pri tome je veoma važan proces saradnje u kome ključnu ulogu ima *sistemska razmišljanje*;

2) *Adekvatno upravljanje sektorom ruralnog turizma.* Osim finansijske podrške, važna je i *podrška institucija na lokalnom i nacionalnom nivou*. Zbog multidisciplinarnog karaktera turizma u ruralnim područjima, potrebno je primeniti holistički pristup u upravljanju razvojem i *kreirati integralni turistički proizvod šire regije (klastera)*, jer samo takav razvojni koncept može osigurati uspešni dugoročni razvoj. *Održivost je jedini način da se dobro iskoriste resursi*, a takođe je sredstvo koje prepoznaju sve različite zainteresovane strane u ruralnom turizmu. Ruralni turizam počiva na konceptu očuvanja životne sredine, lokalne kulture i identiteta lokalne zajednice, na očuvanju ruralne ekonomije, na podršci institucijama odgovornim za dugoročan razvoj, kao i na balansiranju između razvoja različitih delatnosti u ruralnom prostoru. Održivi razvoj i blagostanje nekog područja ne mogu se dovoljno dobro postići centralizovanim, sektorskim, udaljenim, šablonskim merama i politikama, (*egzogenim razvojem*), već animiranjem lokalnih, *endogenih resursa i aktera*;

3) *Investicije u infrastrukturu i suprastrukturu u ruralnom turizmu.* Nedovoljno razvijena opšta i turistička infrastruktura otežava stvaranje kvalitetne i prepoznatljive turističke ponude što je posebno izraženo u posmatranom području jugoistočne Srbije. Nedostaci u ovoj oblasti ograničavaju razvoj, tako da je *unapređenje i modernizacija infrastrukture i suprastrukture u ruralnom turizmu od suštinskog značaja*. Potrebno je uložiti u renoviranje objekata i prilagođavanje standardima. Iskustva evropskih država potvrđuju da je *finansijska podrška od strane države neophodna* u početnoj fazi razvoja ruralnog turizma (povoljni krediti, subvencije i dr.);

4) *Uspostavljanje i implementacija adekvatnog sistema upravljanja destinacijom kroz razvoj specifičnih turističkih proizvoda*, stvaranje atraktivnih turističkih sadržaja i *prepoznatljivog turističkog lokaliteta u regionu*. To se postiže kroz *edukaciju domaćina* i kontinuirano usavršavanje turističkog kadra, identifikaciju specifičnih prednosti turističkih destinacija, diferencijaciju turističke ponude u okviru turističkih destinacija.

Upravljanje destinacijom je strateški proces planiranja, organizacije i kontrole turističkog razvoja, usmeren na maksimizaciju koristi za lokalnu zajednicu i posetioce uz održivo korišćenje resursa. Ono obuhvata koordinaciju aktera kroz Destinacijske menadžment organizacije (DMO), analizu tržišta, razvoj infrastrukture i upravljanje kapacitetima, definisanje vizije i pravca razvoja destinacije. *Turističke organizacije (TO)* su često ključne DMO koje upravljaju destinacijom. One su ključne za sprovođenje strategije, marketinga i razvoja proizvoda. Ovaj proces zahteva saradnju između javnog, privatnog i nevladinog sektora, a ne samo delovanje jedne organizacije;

5) *Oснаživanje ženskog preduzetništva* je od posebnog značaja u ruralnim oblastima. Žene u ruralnim oblastima su snažni pokretači promena jer doprinose inkluzivnijem i pravednijem društvu, pogotovo ako im se daju jednake mogućnosti i resursi za pokretanje i razvoj svog biznisa u ruralnom turizmu. Osnovni cilj *osnaživanja ženskog preduzetništva* je poboljšanje uslova života žena iz ruralnih područja u Srbiji kroz podršku za unapređenje poslovne inicijative na poljoprivrednim gazdinstvima i individualnim domaćinstvima. Osnajivanje ženskog preduzetništva u ruralnim područjima Republike Srbije je značajno za *ostvarenje ciljeva demografske i populacione politike*;

6) Uspešan pristup razvoju ruralnog turizma podrazumeva *dobro osmišljene i sprovedene marketinške aktivnosti* koje treba da predstavljaju turistima specifičnosti turističkih sadržaja područja jugoistočne Srbije. *Digitalne strategije* predstavljaju ključni alat za prilagođavanje brzim promenama na tržištu i izgradnju dugoročnih odnosa sa modernim, digitalno pismenim potrošačima. *Rurban pristupom*, kreira se svojevrsni *balans između savremenih tehnologija i prirode, agroturizma, organske hrane*, u konačnom, zdravog stila života.

Trendovi pokazuju da sve više ljudi traži autentična iskustva umesto masovnog turizma. Agroturizam nudi upravo to – prirodu, tišinu, zdravu hranu i kontakt sa tradicijom. Za Srbiju, posebno za područje jugoistočne Srbije ovo znači:

- oživljavanje sela;
- očuvanje kulturnog nasleđa;
- razvoj lokalne ekonomije;
- osnaživanje ženskog preduzetništva;
- veće šanse da mladi ostanu na selu.

Agroturizam nije samo turistička grana – to je način da se sela ožive, poljoprivrednici osnaže, a turisti dobiju nezaboravno iskustvo. Farma može postati atrakcija uz malo ulaganja i mnogo kreativnosti: domaća kuhinja, druženje sa životinjama, autentičan smeštaj i toplina domaćina. Za poljoprivrednike, ovo je prilika da obezbede stabilne prihode i budućnost za svoju porodicu, za turiste, to je povratak prirodi i tradiciji, a za Srbiju i područje jugoistočne Srbije – nova šansa da pokaže svoje bogatstvo i gostoprimstvo.

LITERATURA

- [1] Adamov, T., Ciolac, R., Iancu, T., Brad, I., Peț, E., Popescu, G., & Șmuleac, L. (2020). Sustainability of agritourism activity. Initiatives and challenges in Romanian mountain rural regions. *Sustainability*, 12(6), 2502. <https://doi.org/10.3390/su12062502>
- [2] Bacci, Z., & Száltekei, P. (2022). Farm profitability and agritourism in the EU – Does size matter?. *Deturope*, 14(2), 153–172. <http://dx.doi.org/10.32725/det.2022.018>

- [3] Barbieri, C., & Streifeneder, T. (2019). Agritourism advances around the globe: A commentary from the editors. *Open Agriculture*, 4(1), 712 – 714. <https://doi.org/10.1515/opag-2019-0068>
- [4] Bogdanov, N., Janković, D. (2020). Teritorijalni kapital ruralnih područja primer analize potencijala za razvoj ruralnog turizma u Srbiji. „Ruralno tržište rada i ruralna ekonomija Srbije – diverzifikacija dohotka i smanjenje siromaštva“, projekt ON 179028 i „Održiva poljoprivreda i ruralni razvoj u funkciji ostvarivanja strateških ciljeva Republike Srbije u okviru Dunavskog regiona“, project III 46006.
- [5] Borović, S., Stojanović, K., & Cvijanović, D. (2022). The future of rural tourism in the Republic of Serbia. *Economics of Agriculture*, 69(3), 925-938. DOI: <https://doi.org/10.5937/ekoPolj2203925B>
- [6] Ciolac et al. (2019) Agritourism-A Sustainable Development Factor for Improving the 'Health' of Rural Settlements. Case Study Apuseni Mountains Area. *Sustainability* 2019, 11, 1467. <https://doi.org/10.3390/su11051467>
- [7] Cvijanović, D., Davidović, J., Sekulić, D. (2025). Značaj zelenih aktivnosti za razvoj seoskih turističkih domaćinstava u Srbiji. Zbornik radova X međunarodne konferencije Ekonomski fakultet Brčko Univerziteta u Istočnom Sarajevu „Perspektive partnerstva vlasti, privrede i institucija visokog obrazovanja u podsticanju ekonomskog razvoja“ „Globalni izazovi ekonomije“, 17-24.
- [8] Ilić, I., Jovanović, S., & Vučić, V. (2022). Environmental quality as a determinant of competitiveness and development of ecotourism in the Republic of Serbia. *Teme*, Vol. XLVI, No 4, 1820-7804, <https://doi.org/10.22190/TEME220309053I>
- [9] Jovanović, S., Filipović, I., Vučić, V. (2024). Importance of Environmental Sustainability in Achieving More Resilient Western Balkan Destinations. Vol 8 No 1 (2024): The Eighth International Scientific Conference – *Tourism and Green Investments*, Conference Proceedings, University of Kragujevac - Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja, pp. 429-438. <https://doi.org/10.52370/TISC24429SJ>
- [10] Malinić, V., Gajić, M., Vujadinović, S., & Šabić, D. (2022). Ruralni turizam i održivi ruralni razvoj. Zbornik radova međunarodne naučne konferencije „Turizam u savremenom evropskom i evroazijskom prostoru - stanje, problemi, izazovi, perspektive“, Trebinje: Visoka škola za turizam i hotelijerstvo, 2022, 375-385.
- [11] Mladenović, J., & Rudan, E. (2024). Development of Rural Tourism in Croatia and Serbia – Literature Comparison. 9th International Conference *Vallis Aurea Focus on Sustainable Development and Innovation*, Proceedings, pp. 265-275, Požega-Croatia: Faculty of Tourism and Rural Development.
- [12] RZS. (2025a). *Opštine i regioni Republike Srbije, 2024*. Beograd: RZS.
- [13] RZS. (2025b). *Popis poljoprivrede 2023. Strukturne promene u poljoprivredi i njihov uticaj na ekonomski rast u Srbiji*. Beograd.
- [14] Todorović, M., Bjeljic, Ž. (2009) Rural tourism in Serbia as a way of development in undeveloped regions. *Acta geographica Slovenica*, 49-2, str. 453-473. <https://doi.org/10.3986/AGS49208>
- [15] Vučić, V. (2024). Izazovi održivog ruralnog razvoja Regiona Republike Srbije. *Horizonti menadžmenta*, ISSN 2812-7153, IV(1), 123-152.
- [16] Vučić, V., Dašić, D., & Mladenović, M. (2025a). Economic Challenges and Potentials for Sustainable Development in Rural Areas of Serbia. *Economics of Agriculture*, No II, ISSN 0352-3462, eISSN 2334-8453, 775-789. DOI: <https://doi.org/10.59267/ekoPolj2502775V>
- [17] Vučić, V. (2025b). Rural Tourism as a Determinant of Family Entrepreneurship Development in the Republic of Serbia in the Context of the EU Green Agenda for the Western Balkan. *Green agenda of the European union, family business and artificial intelligence – political and social aspects*: thematic journal of papers. Book 1, 173-195, Beograd: Faculty of European Legal and Political Studies. doi: <https://doi.org/10.46793/87143.26.5.173V>

-
- [18] Vučić, V., Đorđević, D., & Stojanović, B. (2025c). Savremene tendencije u turizmu kao razvojni potencijal Regiona Južne i Istočne Srbije – primer Jablaničkog okruga. 1 stručno-naučna konferencija „Održivi resursi, ekologija i turizam Jugoistočne Srbije“, 22. novembar 2025, Sijarinska Banja, Srbija, str. 28-44. https://doi.org/10.5937/GU_KORET25028V
- [19] Vučić, V., & Stojanović, B. (2026). Izazovi održivog ruralnog razvoja regiona Šumadije i Zapadne Srbije – sa osvrtom na Raški okrug. Međunarodna naučna konferencija *Društveno – ekonomski razvoj i obrazovanje sa akcentom na Republiku Srbiju i Raški okrug*, Knj. 3 (pp. 197-220). DOI: [10.46793/87143.27.2.197V](https://doi.org/10.46793/87143.27.2.197V)
- [20] Vuković, P. (2019). *Konkurentnost ruralnih turističkih destinacija u području Donjeg Podunavlja u Republici Srbiji*. Beograd: Institut za ekonomiku poljoprivrede-Beograd.
- [21] Zarić, V. (2025). *Popis poljoprivrede 2023. Struktura, ekonomska snaga i marketing proizvoda poljoprivrednih gazdinstava u Srbiji*. Beograd: Republički zavod za statistiku.